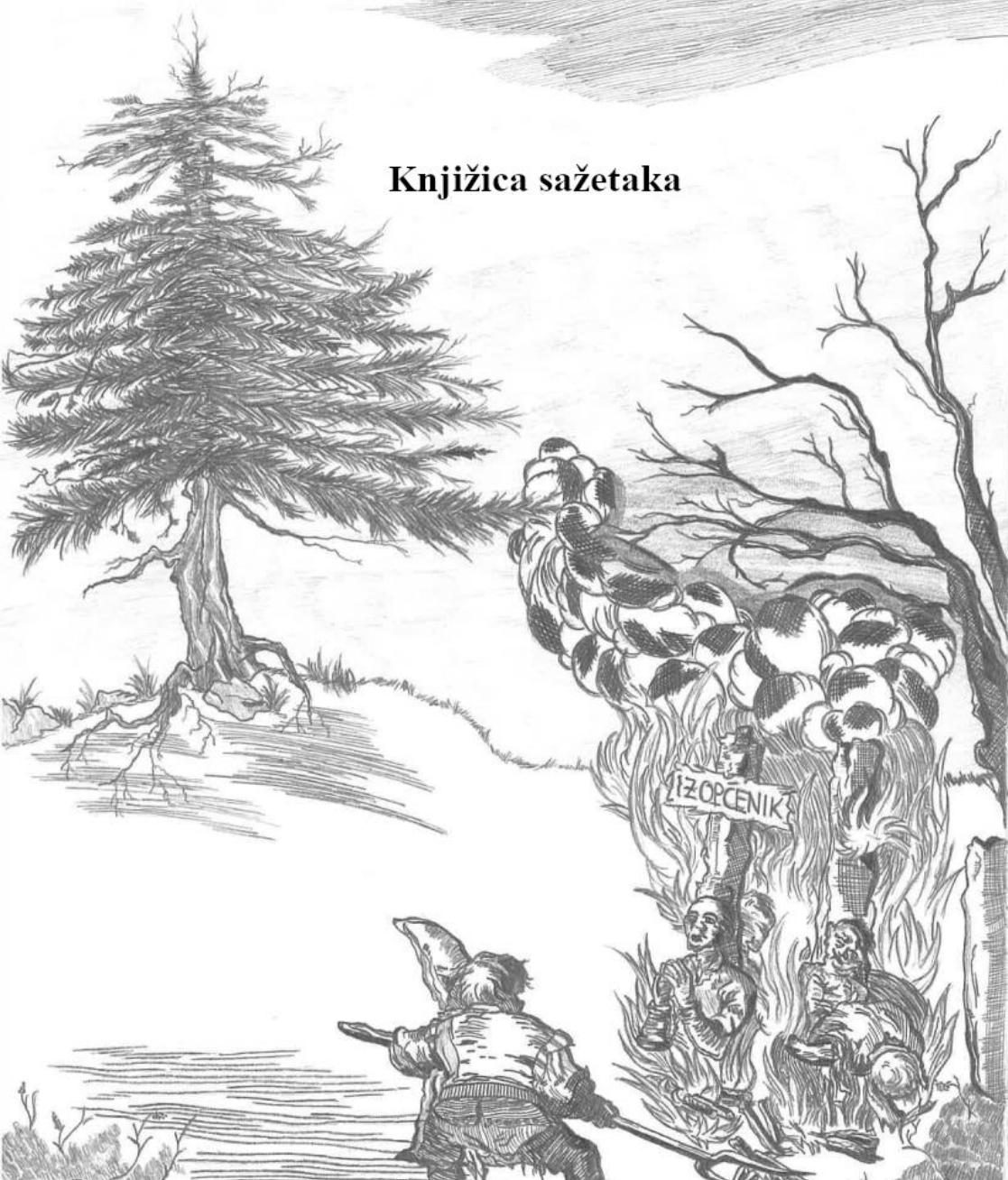

U BORBI PROTIV SISTEMA: BUNTOVNICI I IZOPĆENICI KROZ POVIJEST

Knjižica sažetaka

Zagreb, 2. travnja 2019.

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu - dvorana Čakovec

U BORBI PROTIV SISTEMA: BUNTOVNICI I IZOPĆENICI KROZ POVIJEST

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska cesta 83d
10 000 Zagreb

ORGANIZACIJSKI SAVJET:

Studentski zbor Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Urednici:

Bruno Bogović,

Monika Jerković,

Ante Bećir

Mentorstvo:

prof. dr. sc. Mijo Korade,

doc. dr. sc. Stipica Grgić

U borbi protiv sistema: buntovnici i izopćenici kroz povijest

Studentski simpozij u organizaciji studenata Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

PROGRAM I SAŽETCI

Hrvatski studiji, Zagreb, 2. travnja 2019.

Zahvaljujemo pročelniku Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu izv. prof. dr. sc. Mariju Grčeviću, predstojnici Odsjeka za povijest Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu doc. dr. sc. Vlatki Vukelić, Studentskom zboru Hrvatskih studija i našim mentorima prof. dr. sc. Miji Koradi i doc. dr. sc. Stipici Grgiću na korisnim savjetima, neizmjernoj podršci i danom povjerenju za organiziranje ovoga studentskoga simpozija. Bila je to zajednička akcija svih spomenutih, na kojoj smo duboko i iskreno zahvalni.

U borbi protiv sistema: buntovnici i izopćenici kroz povijest

Naspram proučavanja povijesti društvenih i političkih elita, ovaj skup ima za cilj problematizirati drugu stranu priče. Naime, što je s onima koji u određenom smislu tvore opoziciju eliti? Kakvo je njihovo djelovanje i način razmišljanja, odnosno kakve diskurse pritom oblikuju?

S druge strane, skup podjednako razmatra i pojedince, i društvene skupine kao generatore nezadovoljstva i bunta. Tu ne mora isključivo biti riječi o izravnom suprotstavljanju (društveno-politički prevrati, masovne pobune, revolucije, ratovi itd.), već se skupom žele obuhvatiti i primjeri onih koji su na razno-razne načine iskazivali nezadovoljstvo iz svoga kutka, makar to bilo kroz npr. poeziju. Zašto netko iskazuje bunt? U kojem kontekstu netko završava „izopćen“ iz svoje zajednice? Što zapravo motivira buntovnike, izopćenike, odmetnike, renegate i slične osobe/skupine? Koje je društvene norme potonji prekršio i što to naposljetku govori o samoj zajednici? Kako jedni, a kako drugi percipiraju i tumače zbilju u kojoj se nalaze i djeluju? Nudi li se realna alternativa umjesto prevladavajućega „mainstreama“? U kontekstu kakvih se odnosa moći formiraju diskursi jednih i drugih? Kakva je društvena i obiteljska pozadina onih koji se suprotstavljaju sistemu, odnosno utječu li osobna iskustva na takvo djelovanje? To su neka od mogućih pitanja.

Polazeći od takvih pitanja, skup će preko konkretnih primjera pokazati sljedeće: 1. na koji način i u kojem kontekstu obje strane oblikuju vlastite diskurse; 2. u kakvom su međuođnosu suprotstavljani diskursi; 3. kako i zbog čega konkretni predstavnici inferiornoga diskursa bivaju eliminirani od strane nositelja vlasti; 4. kako, zašto i u kojem kontekstu inferiorni diskurs preuzima ulogu dominantnoga, odnosno postaje društveni „mainstream“ te 5. u kojoj mjeri „antisistemski“ slučajevi odražavaju šire društveno-političke trendove, odnosno mogu li

se uvijek uklopiti u opće objasnidbene sheme (nacionalizam, liberalizam, klerikalizam itd.).

Imajući sve napisano na umu, smisao je skupa otvoriti nove i alternativne teme istraživanja, odnosno ukazati na važnost drugačijega promišljanja povijesnoga gibanja – onoga koji razmišlja „izvan kutije“. Na taj se način primarno želi uputiti studentsku populaciju na teme koje izlaze izvan okvira obveznoga nastavnoga sadržaja. Uvjereni smo kako će skup kroz izlaganja i rasprave postaviti nova istraživačka pitanja te ponuditi nove smjernice i intrigantne teze.

PROGRAM

U borbi protiv sistema: buntovnici i izopćenici kroz povijest

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

dvorana Čakovec

2. travnja 2019. u 11 sati

Otvaranje simpozija

(11,00 – 11,15) • *Pozdravne riječi*

izv. prof. dr. sc. Mario Grčević,

doc. dr. sc. Vlatka Vukelić,

predsjednica Studentskoga zbora Hrvatskih studija Marija Barić Đurđević

(11,15 – 11,30) • *Uvodne riječi*

student Bruno Bogović,

doc. dr. sc. Ivana Jukić,

doc. dr. sc. Stipica Grgić

(11,30 – 12,30) • **I. Sesija**

(moderator: doc. dr. sc. Ivana Jukić)

1. dr. sc. Rudolf Barišić • *Calamus gladio fortior – primjer Katilinine reputacije*

2. izv. prof. dr. sc. Ivan Majnarić • *Razum bez buntovnika: (seljačke) bune hrvatskoga srednjovjekovlja do 15. stoljeća*

3. prof. dr. sc. Mijo Korade • *Paragvajske redukcije u 17. i 18. stoljeću – usred i protiv kolonijalizma*

• *rasprava*

~ kratak predah (12,30 – 12,45) ~

(12,45 – 13,45) • **II. Sesija**

(moderator: dr. sc. Rudolf Barišić)

4. izv. prof. dr. sc. Darko Vitek • *Srijemski hajduk – hajdučija u Srijemu do uspostave županijske vlasti 1745.*

5. dr. sc. Stipe Ledić • *Dvorski agent Josip Keresturi – pripadnik elite i/ili buntovnik*

6. doc. dr. sc. Kristina Milković • *Eugen Kvaternik – između politike i pobune*

• *rasprava*

~ kratak predah (13,45 – 14,00) ~

(14,00 – 15,00) • **III. Sesija**

(moderator: Mijo Beljo, mag. educ. hist.)

7. prof. dr. sc. Stjepan Čosić • *Od korifeja do otpadnika – dubrovački srbokatolik Antun Stražičić*

8. dr. sc. Mislav Rubić • *Ante Ciliga: od oporbe do disidenta*

9. dr. sc. Marko Vukičević • *U službi „Za Kralja i za dom“: od izvršavanja naredbi do pobune u postrojbama austro-ugarskih oružanih snaga tijekom Velikoga rata*

• *rasprava*

~ kratak predah (15,00 – 15,15) ~

(15,15 – 16,15) • **IV. Sesija**

(moderator: doc. dr. sc. Stipica Grgić)

10. Vlatko Smiljanić, univ. bacc. hist. • *Povijest zelenokadraške skupine „Kologorskih tića“ (1918. - 1920.)*

11. Leo Marić, mag. hist. • *Slika “informbiroovca” u filmovima jugoslavenskoga crnoga vala*

12. Mijo Beljo, mag. educ. hist. • *Heroj i izdajica: komandant Jusuf Juka Prazina*

• *rasprava*

SAŽETCI

Calamus gladio fortior – primjer Katilinine reputacije

Zahvaljujući besmrtnom govoru koji je protiv njega održao Marko Tulije Ciceron, Lucije Sergije Katilina zasigurno spada u najpoznatije buntovnike u povijesti. Iako upamćen kao negativac krajnje upitnih moralnih svojstava, Katilinini motivi da se upusti u pokušaj državnoga prevrata, a još više njegov politički plan i program koji bi provodio nakon eventualnoga zadobivanja vlasti, do danas su široj javnosti praktički nepoznati. Osim Cicerona, takvoj je negativnoj slici uvelike doprinijeo i drugi veliki prozaik onoga vremena, Gaj Salustije Krisp. Narativni tretman Katilinine ličnosti, obilježen prenamaglašavanjem njegovih karakternih osobina i zanemarivanjem ideološkoga aspekta – a koji karakterizira i Ciceronovo, i Salustijevo pisanje – postaje još upadljiviji kada se u obzir uzme duboki, kako stranačko-ideološki, tako i osobni animozitet koji su dvojica slavni pisaca međusobno gajili. Izlaganje će propitati motivaciju obojice autora u prikazu Katilinine urote te pokušati utvrditi kako je došlo do međusobnoga podudaranja.

Razum bez buntovnika: (seljačke) bune hrvatskoga srednjovjekovlja do 15. stoljeća

U izlaganju se propitkuje pitanje izostanka (seljačkih) buna na područjima srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije do izmaka 14. stoljeća. Pritom se kroz komparaciju s relevantnim slučajevima iz ostatka srednjovjekovne Europe pobliže razmatra nekoliko osnovnih problema. Najprije se propitkuje što je u srednjovjekovnom društvu i tadašnjem mentalnom habitusu pobuna doista bila te kako se diskurzivno interpretirala u izvorima. Usporedno s tim sagledava se problem historijskoga shvaćanja srednjovjekovne pobune, osobito s obzirom na ograničenja koja historičaru nameće duh doba u kojemu stvara. Najposlije, kroz sučeljavanje tih dvaju aspekata, upozorit će se na što izostanak pobuna na područjima srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije ukazuje o oblikovanju tamošnjega društva i vlasti.

Paragvajske redukcije u 17. i 18. stoljeću – usred i protiv kolonijalizma

Prema danas popularnim postkolonijalnim teorijama i teoriji “Drugoga”, misionari su u kolonijalno doba bili glavni promotori europeizacije urođeničkih naroda, poglavito u svrhu lakšega provođenja pokrštavanja, ubiranja poreza i administrativnoga ustroja, ne bi li se zadovoljile želje kolonijalne vlasti. Nasuprot tome postoji fenomen *Paragvajskih redukcija* (1610. – 1768.), koje protiv kolonijalnoga izrabljivanja Indijanaca pod vodstvom misionara ostvaruju visoko civilizirano društvo spajanjem urođeničke i europske kulture i tradicije. Cilj tih *redukcija* (30 gradova s oko 200 000 Indijanaca) bio je izgraditi društvo u svim aspektima, na istoj razini s bijelcima, te tako preživjeti ravnopravni s njima. Kada se protjerivanjem misionara (1768.) taj sustav urušio, kolonizatori su te napredne indijanske gradove opljačkali i razorili. Ovo izlaganje fokusirat će se na rad gore spomenutih misionara i njihovu borbu protiv režima kolonijalnih agitatora, budući da uspostavu *redukcija* možemo promatrati kroz prizmu otpora prema kolonijalnim vlastima.

Srijemski hajduk – hajdučija u Srijemu do uspostave županijske vlasti 1745.

Nakon Velikoga bečkoga rata i oslobađanja Slavonije i Srijema od Osmanlija uslijedilo je vrlo burno i dramatično razdoblje izgradnje novih institucija vlasti. U okolnostima ratnih razaranja, demografskih turbulencija, uspostave nove institucionalne i upravne organizacije, Slavoniju i Srijem karakterizira izrazito negativna gospodarska slika. Nju možemo interpretirati nepovoljnim političkim okolnostima, ali i nefunkcionalnom upravnom strukturom, tako da se na tom području, u historiografiji, uobičajio termin trovlašča, kojim se opisuje nesklad vlastelinske, vojne i komorske uprave. Sve se to odrazilo i na pojavu odmetnika (hajduka) koji će predstavljati jedan od gorućih problema habsburškim vlastima, ali i lokalnom stanovništvu u prvim desetljećima 18. stoljeća.

Dvorski agent Josip Keresturi – pripadnik elite i/ili buntovnik

Nakon dvogodišnje službe gradskoga bilježnika u Varaždinu Keresturi je 1771. – 1790. g. bio zaprisegnutim dvorskim agentom (*agens aulicus*) pri Ugarskoj dvorskoj kancelariji u Beču. Kao dvorski agent bio je iznimno agilno obavljajući poslove za bana Nádasdyja, a održavao je veze s mnogim županima i podžupanima. Zbog zasluga u podržavanju politike bečkoga Dvora nagrađen je posjedom i plemićkom titulom.

Iznimno obrazovan i literarno nadaren Keresturi je za svoje agentske službe pokrenuo i tijekom deset godina uređivao novine *Ephemerides Vindobonenses*, na latinskom jeziku. Nakon toga izdaje dvije opširne dvotomne pravne zbirke u kojima je svojim tumačenjima predstavio zakonodavne reforme Josipa II. u zemljama krune sv. Stjepana. Uoči smrti cara Josipa II. objavio je povijesno-pravnu raspravu o insurekciji ugarsko-hrvatskoga plemstva. Raspravu je napisao u kontekstu namjera bečkoga Dvora da istom plemstvu nametne plaćanje kontribucije. U navedenim djelima Keresturi se predstavlja kao moderni prosvjetiteljski mislilac, koji je podržavao reformsku politiku bečkoga Dvora u zemljama krune sv. Stjepana. Bio je članom prestižne slobodnozidarske lože *Zur wahren Eintracht*, koja je okupljala bečku intelektualnu prosvjetiteljsku elitu.

U vrtlogu 1790. Keresturi se suočava s kritikom staleške reakcije. Svoj položaj pokušao je „popraviti“ pišući pod pseudonimom *Eleutherius Pannonius* literarna djela u kojim je propitivao aktualnu društveno-političku problematiku između „Ugarske“ i bečkoga Dvora.

U izlaganju će se problematizirati Keresturijev društveni i javni značaj, s obzirom da je pripadao društvenoj i političkoj eliti, a ujedno bio oštar kritičar onoga dijela staleškoga sustava na temelju kojega je ugarsko-hrvatsko plemstvo inzistiralo na očuvanju svojih *iura et libertates*.

Njegova djela i njegova politička misao nisu uspjeli preživjeti pred tom kritikom te je doživio *damnatio memoriae*.

Eugen Kvaternik – između politike i pobune

Eugen Kvaternik jedan je od istaknutijih političara druge polovice 19. stoljeća u Hrvatskoj. Tijekom života napisao je i objavio niz rasprava u kojima je razmatrao politički položaj Hrvatske te je aktivno sudjelovao u političkom životu u okviru Stranke prava. Zbog svojih je stavova, prije svega zbog protuhabsburške orijentacije i ideje o Hrvatskoj kao nacionalnoj državi na temelju hrvatskoga državnoga i povijesnoga prava, više puta bio izgnan iz zemlje. Godine 1871. sudjelovao je u Rakovičkoj buni, organiziranoj na prostoru Vojne krajine, u kojoj je bio i ubijen. U izlaganju će biti izneseni njegovi politički stavovi i analiziran njegov politički diskurs.

Od korifeja do otpadnika – dubrovački srbokatolik Antun Stražičić

Antun Stražičić pripadao je prvom naraštaju profesionalnih novinara u Dalmaciji. Osamdesetih godina 19. stoljeća, kada je počinjao, novine su bile glavni politički medij, a novinstvo je u potpunosti ovisilo o stranačko-političkim grupacijama koje su pokretale i financirale listove i časopise. Kao urednik, publicist i politički aktivist, bio je produktivan kao malo tko. Pisao je, polemizirao i agitirao punih četrdeset godina, a kontroverze oko njegovih nacionalnih i političkih obrata bile su tema brojnih napisa i rasprava. Usprkos tome, životopis mu je ostao nenapisan i manje-više nepoznat.

Stražičić se rodio 1864. g. u Dubrovniku, u obitelji mljetskoga podrijetla. Bio je autodidakt. Nakon što je prekinuo treći razred gimnazije, ispite je polagao privatno. Budući da nikada nije maturirao, za suparnike je u polemikama često bio „veleum“ i „gimnazijalčić“. Godine 1882. priključio se pokretu *Dubrovačke omladine*, neformalnoj skupini zadojenoj dubrovačkom republikanskom tradicijom. Pripadnici *Omladine* fanatično su vjerovali da će afilijacijom srpstva i njegovim agresivnim i protuhrvatskim propagiranjem – u otporu prema Austriji – ojačati političku autonomiju i gospodarsku poziciju svoga Grada. Uz novinarstvo i politiku, amaterski se bavio i glumom. Potkraj 1884., kao mlada kazališna nada, bio je upućen na usavršavanje u beogradski teatar. Tamo

se razočarao u vlastite glumačke sposobnosti te se nakon nekoliko mjeseci zauvijek odrekao kazališnih ambicija.

Tijekom 1887. g. Stražičić je bio glavni suradnik novoga dubrovačkoga lista *Radnik*. Riječ je o dvotjedniku preko kojega se srpska nacionalna propaganda, pomiješana s dubrovačkim patriotizmom i idejama radničke solidarnosti, nastojala proširiti među gradskim obrtnicima, radnicima i dionicima pučke (niske) kulture iz koje je potekao i sam Stražičić. Nakon pobjede srbokatoličko-autonomaške koalicije na općinskim izborima 1890., čemu je kao ulični agitator umnogome pridonio, Stražičić nije bio nagrađen mjestom kojemu se nadao pa se sukobio s novim gradonačelnikom, Franom Gondolom. Početkom 1891. odselio je iz Dubrovnika i, zahvaljujući srpskim vezama u Sarajevu, pokrenuo list *Napredak*, koji je uređivao godinu dana.

U Sarajevu je razvio veliko prijateljstvo sa srpskim političarom, liječnikom i pijanistom dr. Lazom Pačuom. Zahvaljujući njemu, Stražičić se u veljači 1892. preselio u Novi Sad kao glavni suradnik *Zastave*, najutjecajnijeg i najstarijeg srpskog lista u Monarhiji.

Nakon godinu dana pisanja u *Zastavi*, u svibnju 1893., bio je prisiljen vratiti se u Dubrovnik. Duboko razočaran srpskom politikom u cjelini, osobito koaliranjem s Mađarima u Ugarskoj i Hrvatskoj te s Talijanima u Dalmaciji, doma je doživio još teži udarac. Stari krug Srba katolika, zajedno s pravoslavnim Srbima, odbacio ga je, izolirao i optužio kao izdajicu, plaćenika i „austrijskoga špijuna“. Stražičić tada proživljava duboku psihološku, identitetsku i materijalnu krizu. Sljedećih mjeseci

uslijedila je metanoja. U tome trenutku okreće se bivšim neprijateljima s hrvatske strane, koje je prije žestoko napadao, i od njih moli ispriku. Stražičić tako piše Strossmayeru i Čingriji te ih moli za pomoć. Političko obraćenje pratilo je i ono duhovno. Nakon devet godina, obavlja generalnu ispovijed i ponovno postaje praktični vjernik.

U zadarskoj Katoličkoj Dalmaciji objavio je 1894., kao poseban prilog, raspravu *Srbi Katolici u Dubrovniku*. U njoj je samokritički sažeo svoja mladenačka iskustva o srbokatoličkom pokretu.

S početkom Svjetskoga rata gotovo sve neovisne novine prestale su izlaziti, ali je *Naše jedinstvo* nastavilo i u ratnim okolnostima. Time se Stražičić zamjerio nacionalnim političarima, hrvatskim i srpskim, prijateljima i neprijateljima, a buknule su i stare sumnje o njegovu dosluhu s vladajućom nomenklaturom. Na crti oportunitizma i bečke politike *Naše jedinstvo* se tijekom rata prometnulo u režimski list. Stražičić se kasnije morao pravdati brigom za obitelj i činjenicom da „nikome nije naškodio, a mnogima je pomogao“.

Grijev prema „narodnoj“ ideji bio je tako velik da je izgledalo da se njegovo ime više nikada neće pojaviti u javnosti. Unatoč osudama sa svih strana, novinarski je bard savršeno vladao narativom pobjedničke ideologije te se uspio iznova afirmirati. Nova država SHS za Stražičića je značila i novi početak, što je podrazumijevalo napuštanje Splita i kompromitiranoga *Našega jedinstva*. Godine 1919. preselio se u Sarajevo, gdje je ubrzo pokrenuo i uređivao *Jugoslavenski list*. Srpski kralj ujedinitelj i nova „slavenska“ država kao da su oživjeli Stražičićeve

mladenačke snove. Međutim, nije ostalo vremena za njegov novi politički obrat, do kojega bi vjerojatno došlo da je poživio. Umro je 29. rujna 1921. u Sarajevu.

Ante Ciliga: od oporbe do disidenta

Bilo bi nezamislivo spominjati buntovnike, disidente, opoziciju, beskompromisne borce za ideje i ideale 20. stoljeća, a ne spomenuti dr. Antu Ciligu. Rođen u Istri krajem 19. stoljeća Ciliga je od najranijih dana započeo svoje političko djelovanje i još u djetinjstvu osjetio političke progone kada je izbačen iz škola, najprije u Bosni i Hercegovini (školovao se u Mostaru), a zatim i u Istri. Sudjelovao je u osnivanju Komunističke partije Jugoslavije, jedan je od organizatora i aktivnih sudionika Proštinske bune – prvoga organiziranoga oružanoga otpora fašizmu u svijetu, sudionik Mađarske revolucije, preživio je dva svjetska rata, Staljinove čistke, zatvoreništvo u sovjetskim zatvorima i progonstvo u Sibir te logor Jasenovac. Svjedočio je ulasku Nijemaca 1940. godine u Pariz i padu Berlina 1945. godine. Preživio je brojne pokušaje atentata, no nikada nije posustao u svojoj borbi za bolju i slobodnu Hrvatsku, u koju se vratio tek 1990. godine.

U službi „Za Kralja i za dom“: od izvršavanja naredbi do pobune u postrojbama austro-ugarskih oružanih snaga tijekom Velikoga rata

Cilj izlaganja je analizom i usporedbom neobjavljenih i objavljenih izvora te relevantne literature prikazati stvarnu razinu stega i reda u postrojbama austro-ugarskih oružanih snaga od ljeta 1914. do studenoga 1918. godine. Dokumenti nastali u danima mobilizacija i objave rata svjedoče o entuzijazmu vojnih obveznika, dok tiskovine sasvim očekivano objavljuju propagandne vijesti o „ratnom zanosu“. U onodobnim napisima, ali i u kasnije objavljenim djelima, često se ističe velika hrabrost i požrtvornost vojnika kao pripadnika postrojbi. Dok su početkom rata stega i pridržavanje reda bili na najvišoj razini, tijekom rata, slabljenjem Austro-Ugarske Monarhije, dolazi i do pada discipliniranosti vojnika. O kršenju članaka vojnog zakona, „Disciplinar-Strafrecht“, dostupna arhivska građa donosi relativno mali broj podataka o prekršajima i kaznenim djelima koja su počinili vojnici. Stvarna opažanja i razmišljanja pojedinaca o ratu i o situaciji u kojoj su se neočekivano zatekli zabilježena su u dnevničkim zapisima i memoarima te prikazuju, uz velike žrtve, i potpuno drugu sliku događaja. U navedenim zapisima može se uočiti namjerno kršenje zapovijedi, samovoljno produljenje dopusta, odbijanje poslušnosti i dezertiranja. Spomenuti slučajevi su pojedinačni te motivirani osobnim razlozima. Dugotrajnost rata i sve lošija politička, društvena i gospodarska situacija odrazila se i na oružane

snage te dolazi do sjedinjavanja nezadovoljstva vojnika, što se na području hrvatskih zemalja odrazilo nastankom Zelenoga kadra 1917. g. i godinu kasnije pobunom mornara u Boki Kotorskoj.

Povijest zelenokadraške skupine „Kolo gorskih tića“ (1918. – 1920.)

„Kolo gorskih tića“ naziv je zelenokadraške skupine koja je djelovala na području unutrašnje Slavonije, poglavito oko Papuka. Izbjegli austro-ugarski vojnici organizirali su pljačkašku skupinu već krajem Prvoga svjetskoga rata. Prvi vođa bio je Božo Matijević (1894. – 1920.), koji je, osim tipičnih pljačkaških djelovanja, ovu družinu i politički predvodio, čime je na neposredan način upoznao seljake, koji su ju činili, s komunističkim idejama iz sovjetske Rusije. U izlaganju autor će pažnju obratiti na povijesni kontekst uspostave „Kola“ te pregledno opisati njihova pljačkaška djelovanja i društvenu strukturu članova do nerazjašnjenoga ubojstva Matijevića, kada potpunu kontrolu nad skupinom preuzima Jovan Stanisavljević Čaruga, koji „Kolu“ daje nova obilježja. Izlaganje se temelji na relevantnoj literaturi, znanstvenim člancima, arhivskoj građi te „oral history“ metodi.

Slika “informbiroovca” u filmovima jugoslavenskoga crnoga vala

Nakon sukoba Staljina sa Titom i osude Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) od strane Informbiroa 1948. godine, brojni su članovi KPJ, koji su osumnjičeni za potporu Staljinovoj politici, izbačeni iz partije, zatvoreni u jugoslavenskim zatvorima i sabirnim logorima ili su završili u političkoj emigraciji. Nakon izlaska na slobodu ili povratka u domovinu, tzv. informbiroovci bili su osuđeni na društvenu marginu te su bili pod stalnim nadzorom jugoslavenskih represivnih službi. Oni su istodobno bili otpadnici od jugoslavenskoga titoističkoga socijalizma, kao i protivnici zapadnih liberalno-demokratskih ideja koje su u to vrijeme prevladavale u redovima jugoslavenskih disidenata i antikomunističke oporbe. Sudbina informbiroovaca tijekom 1960-ih postala je povremenom temom u jugoslavenskoj književnosti i filmu, a posebno su se u tome isticali filmovi tzv. *crnoga talasa*. U izlaganju će biti prikazana karakterizacija informbiroovaca u tri filma koji pripadaju tom filmskom pokretu: *Buđenje pacova* (redatelj Živojin Pavlović, 1967.), *Podne* (redatelj Mladimir Puriša Đorđević, 1968.) i *Lisice* (redatelj Krsto Papić, 1970.). Pritom su, također, analizirane unutarnjopolitičke i vanjskopolitičke okolnosti koje su dovele do toga da se takav motiv komunističkoga disidenta pojavi u jugoslavenskoj kinematografiji.

Heroj i izdajica: komandant Jusuf Juka Prazina

Ratni sukobi u Bosni i Hercegovini s početka devedesetih godina 20. stoljeća postali su sinonim za ogromna ratna stradanja. Usporedno s ogromnim stradanjima, posljednji rat u BiH obilježila je i pojava pojedinaca, o čijem su ponašanju i ratnim podvizima egzistirale razne neprovjerene informacije koje su ih „preko noći“ pretvarale u medijski eksponirane osobe, čije je ime izazivalo „strah“ kod protivničke, a veoma često i kod vlastite strane.

Ime Jusufa Prazine Juke upravo je tako djelovalo na neprijatelje, a često i na prijatelje. “Sarajevsko dijete“, jedan od prvih branitelja (branilaca) Sarajeva, zapovjednik Specijalnih jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine (ABiH), krajem 1992. usprotivio se odlukama nadređenih vojno-političkih struktura. Ubrzo zatim, njegovo protivljenje rezultiralo je smjenom i zahtjevom za uhićenjem radi kriminalnih radnji, koje su kao obilježje njegove mladosti prenijete u sadašnjost. Smatrajući da se nalazi u životnoj opasnosti, Jusuf Prazina će se tijekom prvih dana 1993., zajedno s većom skupinom vlastitih vojnika i članovima njihovih obitelji, povući prema prostoru pod kontrolom Hrvatskoga vijeća obrane (HVO) u blizini Konjica. Tako će bivši „komandant“ specijalnih snaga ABiH, vojne organizacije Muslimana/Bošnjaka, svoj ratni put nastaviti kao pripadnik Hrvatskoga vijeća obrane (HVO), u čijem će sastavu ostati i

tijekom ratnih ljetnih mjeseci 1993., karakterističnih po teškim ratnim sukobima Hrvata i Muslimana/Bošnjaka.

„Kaznu“ za osobne poteze izvršene u ratu, Jusuf Prazina doživjet će tijekom posljednjih dana 1993., kada će biti likvidiran pod još nerazjašnjenim okolnostima. Tako je njegovo nerazjašnjeno ubojstvo postalo polazišni izvor nepresušnih „priča“ o neposlušnom komandantu i legendama koje će ga pretvoriti u neposlušnika i izdajicu, ali i besmrtnoga heroja.

